

ОСОБЛИВОСТІ ТЕХНОЛОГІЇ ПРОЕКТУВАННЯ В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ

У даній статті аналізується сутність та основний алгоритм створення соціального проектування фахівцями соціальної роботи, на основі власної практичної діяльності пропонується ряд загальних правил щодо оптимізації соціального проекту при його створенні та реалізації.

Ключові слова: соціальне проектування; технології проектування; соціальна робота; соціальний працівник.

Постановка проблеми. Сучасний стан суспільства все більше вимагає створення механізмів ефективного регулювання соціальних відносин. Перегляд парадигми пріоритетів суспільного розвитку в сторону соціальних факторів, що передбачає створення передумов для реального задоволення матеріальних і духовних потреб особистості, висуває якісно нові вимоги до всіх соціальних наук, в тому числі, до психології, соціальної роботи, соціології. Ігнорування соціальних питань стало причиною цілого ряду негативних явищ в розвитку суспільства. У зв'язку з цим особливо актуальним постає питання практичної реалізації теоретично набутої інноваційної діяльності в соціальній сфері.

З огляду на зростання значущості проектування в різних сферах діяльності людства (виробництві, політиці, мистецтві), виділення його в окрему галузь діяльності, не можна оминати проблеми його застосування в соціальній сфері. Однією з особливостей професійної діяльності соціального працівника є пошук нестандартних рішень для розв'язання різноманітних соціальних проблем. Проте, кожна ідея, ініціатива потребують обґрунтування, підтримки певних організацій чи впливових осіб, пошук коштів на реалізацію тощо. Це пов'язано зі звертаннями в різні соціальні інституції, участю в конкурсах, що, в свою чергу, вимагає аргументованих пояснень, формулювання конкретних цілей та завдань, опис видів діяльності логічно викладених та відповідно оформлених. Все це є складовими проектної діяльності як невід'ємної частини реалізації соціальних ініціатив на різних рівнях (державному, регіональному, локальному).

Працівники соціальної сфери мають володіти навичками проектування, прогнозування та моделювання як базовим інструментарієм проектної діяльності на всіх рівнях. Цей інструментарій динамічно розвивається і є системою знань, що використовується у світовій практиці розробки та впровадження ефективних соціальних проектів та програм.

Аналіз останніх досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Вихідні прин-

ципи соціального проектування розроблялися Я. Дітріхом, Т. Тіорі, Д. Фраєм, Ф. Ханік, П. Хіллош та іншими дослідниками. У вітчизняній соціології перші ідеї про проектування соціальних систем були висловлені в роботах О. І. Генісаретського, В. Н. Дубровського, І. І. Ляхова, В. М. Разіна, А. Г. Раппопорта, Б. В. Сазонова, Г. П. Щедровицького. З точки зору соціального управління ці проблеми розглядалися В. Г. Афанасьєвим, І. В. Бестужевим-Ладою, П. Н. Лебедевим. Його теоретичні основи були проаналізовані в роботах Н. А. Айтова, Г. А. Антонюка, Н. І. Лапіна, А. І. Пригожина, Ж. Т. Тошченко, Н. Г. Харитонова, в дослідженнях Т. М. Дрідзе, Ю. А. Крючкова як одна з форм випереджального відображення дійсності, створення прообразу (прототипу) передбачуваного об'єкта, явища або процесу за допомогою специфічних методів.

Завдання статті полягає в розкритті сучасних інноваційних підходів до створення проекту в соціальній сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основною метою соціального проектування як специфічної управлінської діяльності є створення проектів. Соціальний проект призначається для відображення майбутнього бажаного стану системи, що виникає внаслідок певних дій людей, за наявності певних фінансових, трудових, матеріальних і інших ресурсів, у тому числі інтелектуальних, пізнавальних, евристичних, ціннісних. Соціальний проект являє собою такий різновид програми, де відображені не тільки актуальні орієнтири, загальні завдання, а й уточнені терміни досягнення конкретних завдань, скоординовані зусилля виконавців на основі глибокого вивчення початкового рівня розвитку об'єкта і використання соціальних нормативів [1].

Сьогодні досягнення мети є недостатньою характеристикою ефективності роботи в соціальній сфері. Нова парадигма соціальної роботи стимулює не стільки зв'язок мети з її досягненням, скільки власне формування мети проектної діяльності в соціальній роботі.

Система прийомів, методів проектування та планування в соціальній роботі, у відповідності до наукового обґрунтування системи прогнозів, проектів, програм, планів, перш за все дозволяє отримати відповідь на наступні п'ять принципово важливих запитань: Які цілі розвитку об'єкта соціальної роботи? Яка послідовність процесу розробки управлінського рішення у формі прогнозу, програми, плану? Яким вимогам мають відповідати прогнози, програми, плани? Які методологічні підходи до вирішення яких проблем потрібно використати? За допомогою яких показників та методів можна забезпечити оптимальність прогнозів, програм, планів?

Вирішення будь-яких соціальних проблем, прийняття будь-якого рішення, а відповідно і проектування, планування соціальної роботи, будеться за відповідною управлінською логікою. Структура управлінської логіки проектування та програмування в менеджменті соціальної роботи розкривається через наступні її елементи:

- визначення і формування мети або системи цілей, які переслідує в певний період діяльність соціальної служби;

- аналіз початкового рівня розвитку об'єкта соціальної роботи в період, який передував проектному періоду, та уточнення актуальності нової діяльності через впорядкування параметрів досягнутого рівня та його структури до початку цього періоду;

- узгодження, збалансування потреб клієнтів та ресурсів на різних рівнях шляхом подолання протиріч, невідповідностей та врахування обмежень соціальної роботи вимогами до якості результату, можливими рамками витрат та ресурсів конкретної соціальної служби. Ієрархія потреб, групування ресурсів та підготовка управлінського рішення за формою проекту, моделі, програми, плану [2].

Проектування в соціальній роботі – це переважно індивідуалізована творчість соціального працівника, особистісний стиль, ідеологія менеджера соціальної роботи.

На основі наукового аналізу ми виокремлюємо основні аспекти стратегії як способу оптимізації діяльності:

1. Уміння моделювати ситуацію. Аналіз її зв'язку з іншими ситуаціями, прогноз її розвитку.

2. Здатність виявити необхідність змін.

3. Здатність використовувати в ході змін найбільш надійні методи, вибирати оптимальні шляхи і рішення, опиратися на коректні оцінки й раціонально надавати перевагу кращим із можливих альтернатив.

4. Здатність втілювати стратегію в практику, в конкретну дію, в контекст взаємодії, в систему дій, що спрямовані до певної мети [3].

На вибір предмета соціального проектування впливають суб'єктивні інтереси людей. У зв'язку з цим можна говорити про вплив суб'єктивних підстав на розвиток різновидів соціального проектування. Наявність суб'єктивних підстав соціального проектування призводить до появи різних проектів вирішення однієї і тієї ж соціальної проблеми [4].

Забезпечити відповідність соціального проекту майбутнього стану соціальної системи повинна певна технологія соціального проектування. Під технологією звичайно розуміється певна послідовність дій з використанням різних засобів для досягнення поставленої мети.

Технології соціального проектування передбачають два види алгоритмів: алгоритм розробки соціального проекту і алгоритм управління проектом з боку керівника. Алгоритм розробки соціального проекту, спрямованого на апробацію інноваційної соціальної технології, включає в себе ряд обов'язкових етапів (кроків) [2]:

- 1) ініціація проекту. Головною метою є визначення необхідності впровадження інновацій або змін.

Саме на першому етапі визначається актуальність проекту – проблемне поле та цільова аудиторія, виявляються її потреби і формулюється основне протиріччя, що вимагає свого вирішення у ході реалізації проекту;

- 2) планування проекту – формулювання головної мети і задач, на розв'язання яких спрямована реалізація проекту;

- 3) проведення SWOT-аналізу, тобто визначення сильних і слабких сторін об'єкта в досягненні поставленої мети на момент розробки проекту, а також визначення можливостей, що виникають при реалізації проекту, і усвідомлення загроз, що виникають у ході реалізації проекту, і способів їх мінімізації;

- 4) визначення необхідності проекту – формулювання можливих наслідків «незапуска» проекту;

- 5) визначення основних принципів реалізації проекту щодо поставленої мети;

- 6) опис суті соціальної технології, пропонованої для досягнення поставленої мети проекту (мета, завдання, які вирішуються в ході відпрацювання технології, «кроки» або етапи технології, форми і методи її реалізації, визначення параметрів результативності технології);

- 7) визначення життєвого циклу проекту та етапів його реалізації (кожен етап включає тимчасові терміни, завдання, результати і умови реалізації, тобто складається календарний і ресурсний плани проекту);

- 8) розробка критеріїв результативності проекту.

Дана технологія і практична реалізація проекту у вигляді планів і програм являють собою два зустрічних «потоків» інтелектуальної діяльності. На практиці процес остаточного оформлення проектного рішення вимагає необхідності уявного відтворення суб'єктом проектування як «прямого» алгоритму проектної діяльності, так і «зворотного» послідовності розгортається системи дій (власне логіки його реалізації), що дозволяє «конструювати» кінцевий результат, прорахувати можливості та ефективність вирішення проблем за допомогою планованих методів, з урахуванням наявних (або передбачуваних) ресурсів [5].

У сучасних умовах реалізації державної соціальної політики завдання державних соціальнозахисних установ стають набагато ширше, ніж просто управління окремими проектами, з'являється необхідність

переходу на принципово новий рівень системного управління проектами, який, перш за все, припускає неподільність, нерозривний зв'язок всіх проектів за всіма напрямками, що реалізуються в установі.

На основі проведеної оцінки діяльності центру соціальних програм компанії РУСАЛ та обробки наукової літератури ми рекомендуємо наступну інструкцію соціального проектування за такими основними напрямками як підготовка для здійснення соціального проектування; створення, написання соціального проекту; реалізація соціального проектування, виконання яких допоможе досягти бажаних якісних результатів:

1. Якщо вам не дає спокою якась соціальна проблема, і ви знаєте, як її вирішити, то ви можете створити свій соціальний проект. Але процесу безпосереднього проектування передують довгий, масштабний, багаторівневий збір інформації з даного питання.

2. Відмітна риса соціального проекту в тому, що він є абсолютно новим продуктом. Особлива цінність такого проекту, створеного не фахівцем, а рядовим громадянином, полягає в тому, що його рекомендації не відірвані від реальної ситуації і адаптовані до теперішньої дійсності. Але для того, щоб ваш проект привернув увагу і був реалізований, ви повинні подати не просто цікаву і продуктивну ідею, а й переконати всіх, що сучасна ситуація вимагає саме таких перетворень.

3. Ви можете провести з даної проблеми соціологічне опитування, де ваші доводи і пропозиції будуть підтверджуватися громадською думкою.

4. Якщо ваш проект буде супроводжуватися висновками експертів, статистичними даними, висновками фахівців, то шанси на його реалізацію зростуть.

5. Пам'ятайте, що ваш соціальний проект – це офіційний документ, і не допускайте неточностей і «вільного стилю» в оформленні. Робота повинна бути написана в офіційно-діловому стилі з елементами наукового (якщо є дослідження).

6. Ви також можете привести позитивний досвід соціальних перетворень, подібних (але не ідентичних) вашому. Проведення аналогій між майбутніми позитивним ефектом і вже наявними досягненнями значно підвищить ваш проект в очах комісії.

7. У більшості сьогоденних соціальних проектів беруть участь волонтери і члени благодійних організацій. Іншими словами, у вирішенні соціальних проблем бере участь сам соціум. Тому, для просування своєї ідеї ви можете звернутися до однодумців з громадських некомерційних організацій.

У процесі на писання соціального проекту використовуйте наступні загальні поради:

Пишіть чітко та ясно. В процесі підготовки проекту не залишайте поза увагою такі основні правила: використовуйте слова, які означають завершеність (підготувати, розподілити, зменшити, збільшити, організувати, виробити); користуйтеся критеріями SMART, формулюючи задачі: (S specific) конкретність; (M measurable) обчислювальність; (A area-specific) територіальність; (R realistic) реалістичність; (T time-bound) визначеність у часі.

Приблизний обсяг окремих розділів проекту: презентація організації (до 1 сторінки); формулювання проблеми (до 1 сторінки); мета проекту (1 абзац); задачі проекту (від 0.5 до 1 сторінки); план виконання проекту (до 1 сторінки); методи виконання проекту (до 1 сторінки); кошторис (до 2 сторінок).

Загальні критерії оцінки проекту. Наскільки реалістичною є поставлена мета? Чи приведе виконання проекту до зміни існуючої ситуації? Чи видно, хто скористається результатами виконання проекту? Наскільки чіткі методи та план виконання проекту? Чи ясні методи оцінки результатів виконання проекту? Наскільки реалістичний та достатній для виконання поставлених задач кошторис? Чи показана фінансова та моральна підтримка інших спонсорів? Чи показана компетентність виконавців проекту?

Написання проекту на одержання гранту – це тривалий процес (особливо для тих, хто займається цим вперше) та можливість по-новому подивитись на Вашу організацію, її цілі та задачі. Процес написання заявки починається з **вивчення власних можливостей**. Перед написанням заявки Ви повинні поставити собі та знайти відповіді на три запитання:

– Хто скористається результатами виконання Вашого проекту?

– Чи сприятиме виконання цього проекту подальшому розвитку Вашої організації?

– Чи вистачить у Вас сил, часу та бажання на написання та виконання проекту?

Якщо після щирих відповідей на поставлені запитання, Ви вирішили продовжити розпочату роботу, то наступним кроком буде пошук фонду, який профінансує Ваш проект.

Проведення підготовчої роботи. Вміння подати проект в привабливому світлі – важлива та складна справа. Показати його значущість та важливість для суспільства – перший крок в проведенні підготовчої роботи за проектом. Ви повинні зібрати детальну інформацію стосовно деяких елементів, які складають основу будь-якого проекту та можуть вплинути на його успіх: інформацію про наявні проекти в цьому напрямку, потреби та вподобання населення, іншу інформацію, яка може допомогти Вам визначитись з проектом найкращим чином.

У процесі підготовки Вашого проекту корисним буде ознайомлення з критеріями оцінки проектів, які використовуються фондами. Більшість фондів дають перелік інформації, яка повинна бути включена до проекту, а також схему його написання. Ви повинні чітко слідувати вимогам, які ставить фонд з тим, щоб подати конкурентоздатний проект.

Форма проекту може бути різною, але будь-який проект повинен включати такі пункти:

Презентація організації. Яку організацію Ви представляєте? Дайте коротку довідку про організацію. Яка місія Вашої організації? Які основні цілі та завдання Вашої організації? Чи має організація достатній досвід та кваліфікований персонал для виконання даного проекту? З ким співпрацювали та від кого вже отримували фінансування?

Формулювання проблеми: стисло охарактеризуйте сучасну ситуацію та опишіть проблему, яку Ви збираєтесь вирішувати; визначте коло людей, яких стосується ця проблема, наведіть кількісну та якісну інформацію; покажіть відповідність поставленої проблеми цілям та можливостям Вашої організації; поясніть, чому саме Ваша організація береться за вирішення цієї проблеми.

Формулювання проблеми повинно відображати не внутрішні проблеми Вашої організації, а проблеми в суспільстві, які організація хоче вирішити.

Робочий план. Робочий план Вашого проекту повинен пояснити, як Ви будете виконувати проект для досягнення поставлених завдань. Хто буде відповідати за виконання поставлених завдань? Що буде зроблено? Які ресурси будуть задіяні при виконанні поставлених завдань? Які терміни виконання завдань?

Оцінка виконання проекту. Тут Ви повинні пояснити, як Ви збираєтесь оцінити успіх виконання проекту. Включіть конкретні методи оцінки ступеню ефективності проекту. Це необхідно для того, щоб можна було зрозуміти, наскільки вдалось виконати поставлені в проекті задачі. Оцінка може проводитись різними шляхами, використовуючи якісні та кількісні показники.

Кошторис проекту. Складайте кошторис після того, як напишете проект. Кошторис повинен мати достовірну перевірену фінансову інформацію. Визначить термін кошторису. В дійсності Ви повинні скласти два кошторису. Перший покаже вартість всього проекту в цілому, тоді як мета другого – показати вартість кожного кроку проекту.

Внесіть можливі поправки на інфляцію. Покажіть інші джерела фінансування. Якщо Ваша організація використовує власні приміщення або транспорт для виконання проекту, то не забудьте включити їх вартість в кошторис проекту, як внесок Вашої організації. Ці внески мають свою «ціну», і Ви повинні були б платити за них у випадку їх відсутності. Як правило, кошторис повинен бути складений в доларах США або іншій валюті, відповідно до вимог програми.

Для реалізації власного соціального проекту варто пам'ятати наступну інструкцію:

1. Не бійтесь мріяти. Як і будь-яка велика справа, соціальний проект повинен розпочинатись з великої мрії: спершу необхідно мати ідею, яка подобається і яку ви хотіли би втілити в життя. Не бійтесь мріяти, планувати та реалізовувати свої задуми. Не заперечуйте можливість реалізації тільки тому, що в близькому оточенні такого ніхто не робив. Будьте творчим і відважним.

2. Чітко сформулюйте проблему та довгострокову мету. Найперше, що вам потрібно – чітке розуміння проблеми, яку ви намагаєтесь вирішити, та ясне уявлення про можливості її вирішення. По ходу розвитку вашого соціального проекту можуть змінюватись його засоби чи форми, але головне – ваша кінцева мета має бути незмінною.

Варто добре обміркувати проблему, аби виявити не лише її симптоми, а її коріння. Лише так вам вдасться зрозуміти кращий спосіб її вирішення.

Наприклад, якщо ви поставили собі за мету зробити чистим від сміття міський парк, скоріше за все просто прибрати його буде недостатньо – необхідно буде розповісти відвідувачам парку, чому чистота така важлива і переконати їх не смітити, а ще краще долучитись до прибирання.

3. Будьте послідовними. Складіть для себе чіткий план реалізації власного соціального проекту. Цілком імовірно, в процесі виконання, він може зазнати суттєвих змін, проте точно стане для вас своєрідним орієнтиром.

Зазвичай, соціальний проект можна поділити на декілька етапів: дослідження проблеми та можливостей її вирішення, генерування ідей, обрання найкращої ідеї та її розвиток, реалізація проекту, а потім вимірювання здійсненого ефекту та поширення результатів.

Оптимальним варіантом буде скласти календар виконання соціального проекту, а також схему розподілу обов'язків кожного з членів команди. Він допоможе зрозуміти послідовність дій та загальний напрямок.

4. Генеруйте якомога більше ідей. Коли ви чітко сформулювали проблему, яка видається вам найважливішою, необхідно зосередитись на пошуку шляхів її вирішення. В цьому випадку дуже допоможе брейншторм – вигадайте якомога більше ідей, нехай вони видаються божевільними, нехай вам здається, що їх неможливо реалізувати – повірте, саме вони можуть наштовхнути вас на щось справді вартісне.

Вже потім з усіх варіантів оберіть ті, що видаватимуться найбільш оригінальними та ефективними. Оберіть одну «робочу» ідею та складіть план дій.

5. Постарайтесь реально оцінити свої сили. Перед тим, як братись до справи, поставте собі декілька важливих запитань: чи є ваша мета реалістичною з огляду на те, якими ресурсами ви володієте? Кому цей проект покликаний допомогти? Чи зможуть ваш досвід повторити в інших спільнотах? Чи зможе він існувати потім без фінансової та іншої підтримки з боку активістів чи спонсорів?

Реальна оцінка своїх сил важлива тим, що допоможе вам спрямувати свої зусилля у найбільш ефективне русло. Ви навряд чи зможете перемогти світовий голод (у будь-якому разі одразу), але ви цілком в змозі розробити плакати та провести інформаційну кампанію для того, аби підвищити обізнаність населення щодо голоду в світі.

Також, важливо заздалегідь подумати про те, чи є ваш проект масштабним, чи буде ваш досвід корисним для інших людей, чи зможе його хтось повторити та адаптувати в інших умовах?

Якщо Ви одержали грант за даним проектом – чудово! Якщо ні – не впадайте у відчай. Попросіть від фонду письмові або усні роз'яснення щодо причин Вашої невдачі (якщо донор використовує таку практику), вивчіть та виправіть слабкі місця Вашого проекту. Не бійтесь згубити зайвий час зараз, щоб згодом досягти поставленої мети. Вчіться на своїх помилках. Люди, які пишуть чудові

проекти, ніколи не втрачали віру в правильність вибору і робили спроби знову і знову. Тільки через тяжку роботу та велике терпіння Ви здобудете перемогу.

При проектуванні соціального середовища проекту необхідно визначити систему показників, яка відображає розвиток регіону проекту. Формуючи систему показників, слід пам'ятати, що вона повинна мати інтегральний характер (пов'язувати різні сфери та рівні соціального розвитку), внутрішню структурованість характеру показників, що дозволяє узгодити ступінь розвитку економічних і соціальних результатів, фіксувати планові й фактичні результати суспільного розвитку, оцінювати не тільки кількісні зміни, а й якісний стан суспільства.

Висновки і перспективи подальшого розвитку зазначеної проблеми. Отже, технологія соціального проектування представляє собою конструктивну, творчу, діяльність, сутність якої в єдиній своїй сукупності складають: виявлення проблем, цілепокладання, інструменталізація. Вона має слідувати науково-практичним визначенням цілям, алгоритмам, принципам та стратегіям. У процесі соціального проектування можуть бути використані різні проектні технологічні стратегії. На сьогодні вбачаємо необхідність створення універсального інструментарію соціального проектування, який можна використовувати як професіоналам, так і початківцям при створенні та реалізації соціального проекту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антропова Ю. Ю. Проектне управління / Ю. Антропова / Вісник Хмельницького державного університету. – 2009. – № 11 (149). – Серія Філософія. Соціологія. Культурологія. Вип. 11. – С. 164–168.
2. Бочаров О. Е. Социальное проектирование как фактор формирования гражданской позиции студентов : автореферат диссертации на соискание ученой степени к. п. н. : специальность 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания по областям и уровням образования» / Бочаров Олег Евгеньевич; [Костром. гос. ун-т им. Н. А. Некрасова]. – Кострома, 2009. – 19 с.
3. Лесникова С. Г. Проектная деятельность как средство развития социальной инициативности подростка в условиях детской общественной организации : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – М., 2005. – 185 с.
4. Плышевский В. Г. Прогнозирование, проектирование и моделирование в социальной работе. – М. : Социально-технологический институт МГУС, 2001. – 95с.
5. Сысоева И. М. Школа социального становления / И. М. Сысоева // Вестн. пед. инноваций. – 2006. – № 4. – С. 157–160.

Костева Т. Б., Черноморский государственный университет имени Петра Могилы, г. Николаев, Украина

ОСОБЕННОСТИ ТЕХНОЛОГИИ ПРОЕКТИРОВАНИЯ В СОЦИАЛЬНОЙ СФЕРЕ

В данной статье анализируется сущность и алгоритм создания социального проектирования специалистами социальной работы, на основе собственной практической деятельности предлагается ряд общих правил по оптимизации социального проекта при его создании и реализации.

Ключевые слова: социальное проектирование; технологии проектирования; социальная работа; социальный работник.

Kostyeva T. B., Petro Mohyla Black Sea State University, Mykolaiv, Ukraine

PECULIARITIES OF DESIGN TECHNOLOGY IN SOCIAL SPHERE

This article analyzes the nature and algorithm of creating of social engineering by social workers, on the basis of own practical activities, it is proposed some General rules for optimizing the social project in its creation and implementation.

Keywords: social design; design technology; social work; social worker.

Рецензенти: д-р пед. наук, професор М. М. Букач;
д-р пед. наук, професор О. П. Мещанінов

© Костева Т. Б., 2016

Дата надходження статті до редколегії 11.04.2016